

Cap sur l'école inclusive
en Europe

Karta źródłowa

Empatia i „efekt Pigmaliona”: korzystny wpływ pozytywnego spojrzenia na Innego

Część modułu /D

Kontakt: JL. Lenoir

„Gdy tylko nauczyciele zaczęli traktować go jak dobrego ucznia, rzeczywiście się nim stał: jeśli chcemy, by inni zasłużyli na nasze zaufanie, musimy najpierw sami im zaufać”.

Marcel Pagnol

1 - Tematyka

Omawiany temat to **Empatia i „efekt Pigmaliona”: korzystny wpływ pozytywnego spojrzenia na Innego.**

Ta karta źródłowa odpowiada na pytanie o znaczenie teoretycznych rozważań nad tak zwanym „efektem Pigmaliona” (samospełniającą się przepowiednią) oraz „efekcie Golema” w kontekście edukacyjnego i pedagogicznego wsparcia uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

W karcie opisane zostały wyniki prac i badań na polu psychologii społecznej i pedagogiki dotyczące wspomnianych efektów Pigmaliona i Golema. Przeważa, aby wyodrębnić kluczowe elementy, które pozwalają nauczycielom i opiekunom wykorzystać **narzędzia pedagogiczne** oraz **narzędzia do budowania relacji**, które mogą wesprzeć jak najlepszy rozwój potencjału dziecka o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

Efekt Pigmaliona: korzystny wpływ pozytywnego spojrzenia na Innego

Efekt Pigmaliona, znany również jako „efekt Rosenthala i Jacobsona” (od nazwisk psychologa oraz nauczyciela, którzy prowadzili nad nim eksperymenty) zakłada, że **przekonania, które dana osoba (jako autorytet) projektuje na inną (najczęściej nauczyciel projektuje na ucznia) mają wpływ lub determinują osobowość, zachowanie i możliwości osoby, której dotyczą.**

Psycholog Robert Rosenthal odkrył efekt Pigmaliona, przeprowadzając następujące doświadczenie: populacja 12 szczurów została podzielona na dwie równe grupy, po czym każdą z grup przypisano grupie 6 studentów, którzy mieli za zadanie przeprowadzić je przez labirynt. Był to klasyczny eksperyment psychologiczny, do którego Rosenthal dodał pewien „smaczek”, chcąc **zbadać wpływ obecności eksperymentatora na wyniki eksperymentu.**

Pierwszą grupę studentów poinformowano, że powierzone im szczury są wyjątkowo pojętne i można od nich oczekiwać świetnych wyników (była to nieprawdziwa informacja, ponieważ szczury zostały dobrane losowo). Druga grupa otrzymała informację, że szczury, którymi się opiekują, najpewniej osiągną niższy wynik z powodu predyspozycji genetycznych (co również było, rzecz jasna, kłamstwem).

Wyniki eksperymentu były porażające i zaskakujące: szczury, które trafiły do studentów przekonanych o ich wyjątkowości wypadły bardzo dobrze. Jeśli chodzi o grupę „mniej zdolnych” szczurów, ich wynik był znacząco gorszy! Wówczas w badaniach Rosenthala pojawiło się **fundamentalne pytanie o wpływ poglądów i nastawienia osoby towarzyszącej na osobę, która potrzebuje wsparcia.**

Korelacja między efektem Pigmaliona a uczeniem się:

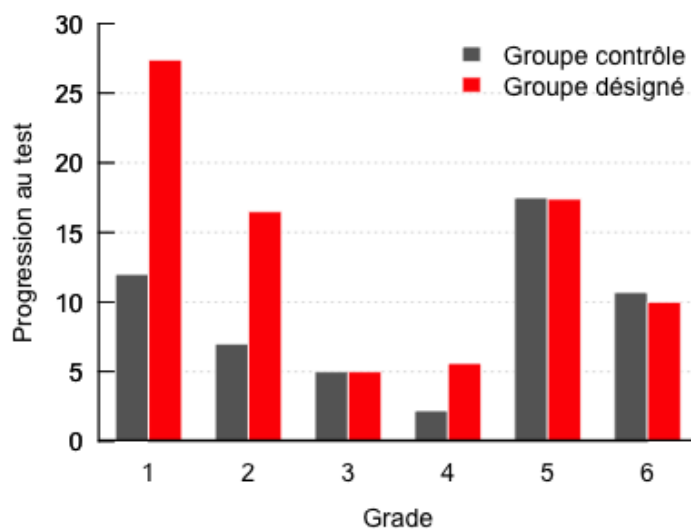
Aby zrozumieć procesy związane z tym fenomenem, Rosenthal wysunął hipotezę, że **pozytywne nastawienie nauczycieli do uczniów ma ogromny wpływ na ich potencjał.** Aby przetestować ją na poziomie eksperymentalnym, przyjął założenie, że jeśli nauczyciele będą sprawiać, że uczniowie uwierzą w swój talent, pozytywnie odbije się to na ich wynikach w nauce.

Aby to zobrazować, przeprowadzono eksperyment w Szkole Podstawowej Oak School na przedmieściach San Francisco. Placówka prowadzona była wówczas przez Leanore Jacobson.

Przyjęto następujący schemat działania: badacze rozdali wszystkim dzieciom testy na iloraz inteligencji. Nauczyciele nie zostali poinformowani o ich wynikach. Spośród uczniów losowo została wydzielona mała grupa. Badacze zapewnili nauczycieli, że ci losowo wybrani uczniowie (niezależnie od ich rzeczywistych rezultatów) odznaczają się ponadprzeciętną inteligencją, która znajdzie odzwierciedlenie w ich wyniku na teście. Badacze rozdali wszystkim uczniom biorącym udział w eksperymencie ten sam test na zakończenie roku szkolnego.

Wyniki eksperymentu opublikowane w 1966 roku (Rosenthal and Jacobson, *Psychological Reports*, vol 19., 1966) mówią same za siebie: losowo wybrani uczniowie z grupy uczniów określonej jako „ponadprzeciętna” osiągnęli znacznie lepsze wyniki od pozostałych uczniów.

Porównanie wyników „grupy kontrolnej” oraz „grupy losowo wybranej”

Oś x na wykresie oznacza klasę, w której uczą się badani uczniowie.

Źródło: <https://sciencetonnante.wordpress.com/2014/02/10/leffet-pygmalion/>

Rosenthal nazwał ten proces „efektem Pigmaliona”, odnosząc się do greckiego mitu o Pigmalionie i określił go jako „**samospełniającą się przepowiednię**” (Rosenthal and Jacobson, 1968). Przewidywania i założenia przyjęte przez nauczyciela co do przyszłości edukacyjnej ucznia spełniają się, dlatego ich narzuciły one osobie, która je sformułowała, określony **stosunek do danego ucznia**.

Efekt Golema: (negatywny) wpływ na (negatywny) obraz Innego

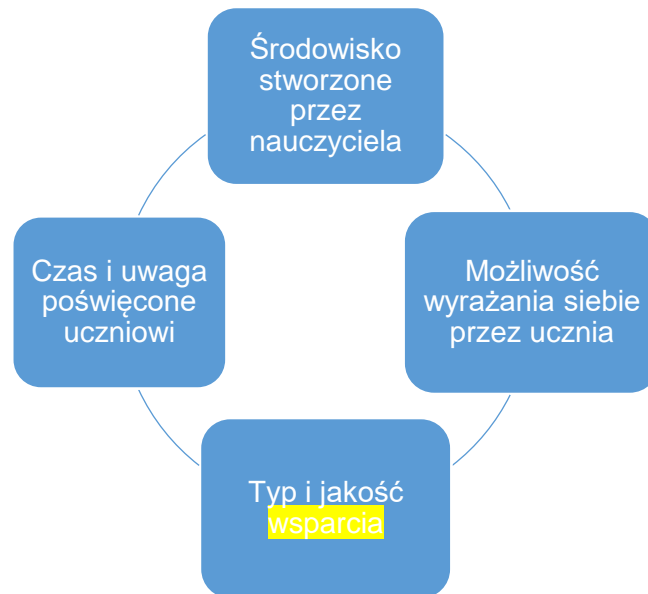
Efekt Pigmaliona należy oddzielić od niekorzystnego „efektu Golema”, którego nazwę zaczerpnięto z żydowskiego mitu. Efekt Pigmaliona określa pozytywny wpływ korzystnych przewidywań dotyczących danego ucznia, jego cech oraz szans na sukces na jego wyniki, zaś **efekt Golema mówi o negatywnym wpływie niekorzystnych przewidywań dotyczących danej osoby, w której nie pokłada się nadziei na sukces, na jej wyniki**.

Należy mieć na uwadze, że nie chodzi tu o hipotetyczne złe intencje lub faworyzowanie niektórych uczniów przez nauczyciela. Proces ten zachodzi najczęściej nieświadomie. Przewidywania są zinternalizowane i nie determinują zachowań podejmowanych świadomie. Tego typu założenia (w sensie zdefiniowanym przez Allporta, 1954) powstają w wyniku nieświadomego wpływu, podobnie jak ma to miejsce w przypadku stereotypów (Hamilton & Troler, 1986). Tego typu założenia mają znaczący, zdradliwy wpływ na proces uczenia się, który pozostanie w centrum zainteresowań Rosenthala.

Empatia i obraz Innego

Aby wyjaśnić, jak rozwija się ten proces w kontekście procesu uczenia się, Rosenthal opracował model, który opisuje **cztery czynniki tworzące relację uczeń-nauczyciel**.

Cztery czynniki w relacji uczeń-nauczyciel

Widać wyraźnie, że **budowa procesu uczenia się jest częściowo oparta na empatycznym podejściu nauczyciela do ucznia**. Jest to istotny czynnik, który należy wziąć pod uwagę podczas tworzenia materiałów edukacyjnych, w których można korzystać z dobrodziejstw efektu Pigmaliona i ograniczać działanie efektu Golema.

Rosenthal twierdzi, że to właśnie brak zdolności empatii powoduje występowanie efektu Golema. W tym kontekście Rosenthal przedstawił również model **specyficznych modalności, które mogą zostać zbudowane pomiędzy nauczycielem a uczniami, którzy uważani są przez nauczyciela za mniej zdolnych**.

Na poziomie niewerbalnym:

- Nauczyciele mają tendencję do utrzymywania większego fizycznego dystansu do uczniów, których postrzegają jako mniej zdolnych
- Nauczyciele rzadziej nawiązują kontakt wzrokowy z uczniami, których uważają za słabszych
- Nauczyciele poprzez swoje niewerbalne zachowania (np. udzielanie aprobaty) częściej przychylają się do propozycji uczniów, których uważają za lepszych
- Nauczyciele poprzez swoje niewerbalne zachowania w mniejszym stopniu wspierają podczas wypowiedzi uczniów, których uważają za mniej zdolnych

Na poziomie werbalnym:

- Nauczyciele rzadziej zadają pytania uczniom, których zdolności oceniają niżej
- Nauczyciele przedstawiają mniej złożone treści uczniom, których uważają za słabszych
- Nauczyciele częściej ułatwiają wypowiedzi uczniom, których uważają za zdolniejszych (np. poprzez podawanie wskazówek)
- Nauczyciele częściej parafrazują pytania zadawane uczniom, których uważają za zdolniejszych

Jak widać, zdolność do empatii jest kluczem do pracy nad wymienionymi wyżej czynnikami i rozważań na temat procesu uczenia się lub wspierania poprzez tworzenie ram, wzorców oraz modalności organizacyjnych (patrz karty pracy „Organizacja czasu pracy i punktów odniesienia” oraz „Pozycjonowanie i orientacja w przestrzeni”) w taki sposób, aby móc odpowiadać na potrzeby dzieci o wyjątkowych cechach związanych z ich specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

2/ Kontekst

Mówimy o klasie (w szkole podstawowej lub średniej), w której uczy się dziecko z niepełnosprawnością intelektualną i problemami behawioralnymi. Uczeń ma trudności ze względu na swoje zachowanie (zaburzenia zachowania). Nauczyciele często zwracają uwagę na wyzwania w pracy z tym uczniem, który ma niską samoocenę i wątpi we własne umiejętności.

Na podstawie wyników badań związanych z efektem Pigmaliona nauczyciel może użyć narzędzi pedagogicznych, aby wybudować pozytywny obraz ucznia (dotyczący jego zdolności, potencjału oraz mocnych stron). Może to być na przykład „**warsztat prezentacji**”, podczas którego uczniowie zostają podzieleni na małe grupy i każdy po kolei przedstawia swojego kolegę lub koleżankę. Jako polecenie można zaproponować, by zaprezentowali osiągnięte przez niego/nią sukcesy czy ciekawe historie z ostatniego tygodnia. Warsztat jest moderowany przez nauczyciela, który zachęca uczniów do **pracy nad zdolnością empatii i chwali pozytywne opinie uczniów o kolegach i koleżankach**. Pedagog może również przyłączyć się do działania, dorzucając „dobre słowo” o każdym z dzieci.

W oparciu o tę samą technikę można zaproponować uczniom, by prowadzili „**pamiętniki**”, w których będą zapisywać swoje pozytywne doświadczenia i działania z danego dnia, to, co udało im się zrobić, itd. Nauczyciel lub opiekun powinien znaleźć czas w ciągu tygodnia pracy, aby wymienić się z uczniem opiniami i pomysłami, podsumowując to zadanie. Spędzony wspólnie czas daje uczniowi możliwość, aby **rozwinąć zdolności empatyczne ukierunkowane na siebie** (Rosenberg, 1999), **w ten sposób budując jego/jej pozytywny obraz siebie samego**.

3/ Cel

Karta powinna zostać dołączona do modułu D. Chodzi tu o określenie, co mamy na myśli, gdy mówimy o empatii jako o bodźcu i zasobie w nauczaniu. Ważną kwestią jest zapewnienie nauczycielom i opiekunom odpowiedniego wsparcia i zasobów, które pozwolą im dostrzec możliwości, jakie daje wykorzystanie zdolności empatii w nauczaniu. To z kolei ułatwi proces wprowadzania innowacyjnych narzędzi w edukacji i tworzenia nowych relacji.

4/ Ograniczenia

W tym wypadku ograniczenie polega na tym, że zarówno efekt Pigmaliona, jak i efekt Golema to bardzo złożone procesy, które badane były przez wielu psychologów i pedagogów prezentujących odmienne ich wizje w edukacji.

Również pierwsza praca Rosenberga została wzbogacona i dodatkowo skomplikowana przez wielu badaczy i pedagogów. Mamy tutaj do czynienia z obszarem badań, w którym pojawiają się różne kierunki i narzędzia edukacyjne.

Inną znaczącą trudnością jest przełożenie głównych założeń oraz modelu Rosenberga na konkretne narzędzia pedagogiczne i określoną pozycję w relacjach uczeń-nauczyciel.

5/ Perspektywy

Wspomniane ograniczenia można pokonać poszerzając swoją wiedzę o efekcie Pigmaliona dzięki dostępnym źródłom i zbierając doświadczenie z pierwszej ręki podczas pracy.

Zainteresowanym polecamy artykuł Davida Trouillouda i Philippe'a Sarrazina *Current knowledge on the Pygmalion effect: process, weight and modulators* (Revue Française de Pédagogie, N° 145, 2003 - http://ife.ens-lyon.fr/publications/edition-electronique/revue-francaise-de-pedagogie/INRP_RF145_7.pdf)